AUT, XLV, 2007, p. 181-205

Veni, vidi, vici ... scripsi!

CAESAR – *HISTORIA INORNATA*

de

Elena-Tia SANDU

I. *Aut Caesar, aut nihil*![1]

Mai mult decât în cazul altor autori, latini sau nu, opera literară a lui Caius Iulius Caesar (100-44 *a. Chr*.) nu poate fi corect şi deplin pătrunsă fără înţelegerea biografiei sale, a evoluţiei sale pe scena istoriei romane. Această legătură, necesară, se datorează nu caracterului abscons al scriiturii sale – nimic mai departe de acest lucru –, ci, în primul rând, faptului că geneza operei este situată dincolo de hotarele esteticului şi beletristicii, fiind legată strict de interesele lui Caesar de a-şi menţine sau spori capitalul politic la Roma. Potrivit unui termen de teorie a literaturii, avem de a face, în acest caz, cu „literatură de frontieră”[2].

Acesta este motivul pentru care vom reda, sperăm, lapidar şi elocvent, în consonanţă cu felul în care a înţeles să scrie, la propriu şi la figurat, istoria, firul acestei cariere extraordinare, brusc curmate la idele lui martie 44 *a*. *Ch*.

---

[1] Adagiul, ales aici pentru concizie şi sugestie, nu îi aparţine lui Caius Iulius Caesar. El apare în perioada renascentistă în legătură cu un aparţinător al unei familii celebre, Cesare Borgia, fiu nelegitim al papei Alexander VI, el însuşi cardinal, duce şi prinţ, conducător al armatei papale, contemporanul lui Leonardo da Vinci şi Niccolo Machiavelli, admiratorul său înfocat. În timpul unei serbări triumfale, în Roma, după model antic, Cesare s-ar fi identificat cu Iulius Caesar, inspirat de identitatea numelor şi, chipurile, a destinelor lor. Sabatini 2009: 138 remarcă faptul că Cesare nu a adoptat şi nici nu a afişat vreodată această deviză, gravată pe o spadă făcută în onoarea sa şi care, în opinia biografului, poate fi creaţia celui care a realizat spada. Oricum, apoftegma renascentistă pare şi poate fi un soi de parafrazare a unei afirmaţii aparţinând lui Caius Iulius, contextualizată în Plutarchus: trecând Alpii, către Spania, anturajul îi semnalează lui Caesar sărăcia locuitorilor unui cătun şi, în derâdere, se întreabă dacă şi acolo or fi existând ambiţii de supremaţie. Răspunsul lui Caesar vine prompt: „În ce mă priveşte, prefer să fiu primul printre aceştia, decât al doilea la Roma!” Realitatea istorică a temperat, inexorabilă, ambele viziuni, cei doi Caesar având un sfârşit prematur şi violent. *Sic transit*...

[2] Denumire folosită de Silvian Iosifescu, de altfel, numele unei cărţi semnate, în 1969, de reputatul profesor universitar, şef al catedrei de teorie literară din cadrul Facultăţii de Litere a Universităţii din Bucureşti (Iosifescu 1969).

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

„Iulius şi Caesar”

Probabil nicio altă personalitate universală n-a reuşit performanţa de a intra atât de adânc în conştiinţa posterităţii, încât să furnizeze din numele său două substantive comune. Membru al gintei patriciene Iulia, revendicată din Iulus Ascanius, fiul lui Aeneas şi nepot al zeiţei Venus, Caesar s-a născut în luna Quintilis. Ulterior, celei de a cincea luni a anului, considerat ca începând la 1 ianuarie[3], i s-a dat denumirea de iulie, după numele dictatorului, Iulius. Pentru *cognomen*-ul Caesar, cognomen al familiei Iulia, s-au propus mai multe etimologii încă din Antichitate[4]. Ulterior, denumirea de Caesar devine sinonimă cu „împărat”[5] şi, alături de cognomenul succesorului lui Caesar, Octavianus, supranumit *Augustus*[6] intră în titulatura oficială a împăraţilor romani. Numele de gintă, Iulius, şi *cognomen*-ul Caesar au mai făcut, împreună, obiectul unui joc de cuvinte, mai târziu, când, în plină glorie politică, devenit consul, personalitatea şi activitatea sa copleşitoare a determinat eclipsarea totală a colegului de consulat, Marcus Calpurnius Bibulus, astfel că anul în care cei doi au fost consuli a fost denumit, în glumă, „anul lui Iulius şi Caesar”[7]:

---

[3] Reforma calendaristică înfăptuită de Caesar a fost înfăptuită în anul 46 *a*. *Chr*., pentru a corija diferenţa între anul astronomic şi cel calendaristic, agravată în perioada războaielor civile (perioadă numită, din acest motiv, *anii dezordinii*), prin omiterea lunilor intercalare. Anul începea în martie şi sfârşea în februarie, când se insera luna intercalară, adică la sfârşitul iernii şi începutul unui nou ciclu al anotimpurilor, fapt ce explică indicarea lunilor cuprinse între iulie şi decembrie, cu denumiri ce făceau referire la ordinea lor: *quintilis*, *sextilis*, *september*, *october*, *november* şi *december*, adică „a cincea”, „a şasea”, „a şaptea”, „a opta”, „a noua” şi „a zecea”. Însă intrarea în funcţie a consulilor la 1 ianuarie, începând cu anul 153 *a*. *Chr*., l-a determinat pe Caesar să stipuleze racordarea anului calendaristic la anul consular.

[4] Sextus Pompeius Festus raporta cognomenul Caesar la substantivul latinesc *caesaries*: „păr, plete”, indicând faptul că fondatorul acestei ramuri se născuse cu mult păr, fapt raportat ulterior în mod ironic la calviţia sa. Plinius cel Bătrân îl raportează însă la verbul *caedere*: „a tăia”, făcând referire la metoda obstetrică cezariană: *natus primusque Caesarum a caeso matris utero dictus* - Plin., *H*. *N*., VII.

[5] Slav. *ţar* şi germ. *Kaiser* provin din lat. *Caesar*.

[6] Şi supranumele de Augustus s-a menţinut în calendar, pentru desemnarea celei de a opta luni, vechea *Sextilis*. După modelul acestora, alţi împăraţi romani şi, mai târziu, conducători medievali europeni, au redenumit lunile, spre exemplu, luna septembrie, a fost redenumită Germanicus, după supranumele lui Caligula etc., dar acestea nu au rezistat în timp.

[7] Lat. *consules*, însemnând „cei care merg împreună” indică, prin caracterul motivat al cuvântului, mai precis prin prefixul *con*-, că magistratura supremă a Republicii romane era concepută ca o replică guvernamentală la soluţia monarhică (etimologic, din greacă, *mono*-: „una” şi *arch*- „putere”) pe care Roma o cunoscuse anterior, sub forma regalităţii, între 753-509 *a*. *Chr*. Cei doi consuli erau aleşi anual şi aveau drept de *veto* unul împotriva celuilalt, până în 367 *a*. *Chr*. aceasta magistratură fiind accesibilă doar

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

Unus ex eo tempore omnia in re publica et ad arbitrium administravit, ut nonnulli urbanorum, cum quid per iocum testandi gratia signarent, ***non Caesare et Bibulo, sed Iulio et Caesare consulibus*** *actum scriberent bis eundem praeponentes nomine atque cognomine, utque vulgo mox ferrentur hi versus:*

Non Bibulo quiddam nuper sed Caesare factum est;
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

(Suet., *Div. Iul*., 20, 2)

„Din acel moment unul singur a condus totul în stat, după bunul lui plac, astfel încât unii mai spirituali, când semnau vreo mărturie, scriau, în glumă, că nu pe vremea lui Caesar şi a lui Bibulus consuli s-a întâmplat acel fapt, ci fiind consuli Iulius şi Caesar, adică indicându-l de două ori pe acelaşi, cu nomen şi *cognomen*; aşa încât, în curând, s-au răspândit aceste versuri:

De curând, nu de către Bibulus, ci de către Caesar, s-a înfăptuit vreun lucru;

Căci nu-mi amintesc să se fi întâmplat nimic în timpul lui Bibulus."

Întreaga exegeză, începând cu sursele Antichității este unanimă în a recunoaşte şi sublinia ca resort permanent al prodigioasei activități a lui Caesar dorința sa de a conduce. Doi biografi antici[8], contemporani, dar din

---

patricienilor. Conform tradiției, anii nu erau indicați prin numerotare, ci prin referire la numele consulilor.

[8] Despre diferența, pe care o făceau anticii, între istorie şi biografie, scrie cu pertinență Tracy Deline: „As modern historians, we value these ancient biographies for what they reveal of the methodology of biographical writing during this time. By the time of Plutarch and Suetonius, the loosely standard formula for biography had been developed a narrative of the individual's life which included erudite details, realism, anecdotes (even to the point of gossip) as well as the basic accurate political framework of the individual's career. As for style, Suetonius and Plutarch follow two different schools of composition. Their biographies have worth as works of literature. We also treasure them for their inherent value as primary sources. For certain periods in the classical world, the fullest source of information is not a 'real' history, but rather one of these biographies. The biographers have preserved significant details of family life, especially regarding the role of women, and of everyday life such as dress, food, and illness. This information often seemed trivial and irrelevant to the ancient historians, but are valuable to modern historians who try to reconstruct social history.

Although the ancients distinguished between history and biography, modern historians are not so inclined to make an issue of it. Except in terms of scale, there is not always a great difference in the approach of ancient biographers and historians. In some respects, ancient biographers had better historical methodology than the historians. Biographers utilized antiquarian materials such as monuments, inscriptions, documents and letters and they were much more likely to cite their sources. Having said this,

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

spații diferite, au socotit viața lui Caesar, printre altele, demnă de relatare, în multiplele sale aspecte. Beoțianul Plutarchus (46-125 *p. Chr.*), biograf şi moralist de origine greacă, celebru pentru conceptul său de scriere biografică în paralelă comparativă greco-romană, îl prezintă pe Caesar în corespondență cu Alexandru cel Mare, în *Viețile paralele ale oamenilor iluştri*, pe baza unor similitudini caracteriale sau biografice. Din păcate, comparația finală, cu care, de obicei, Plutarchus încheia fiecare prezentare paralelă, nu s-a păstrat. De asemenea, Suetonius (ca. 69/75-130 *p. Chr.*), prieten cu Plinius Minor, director al arhivelor imperiale, sub Traianus şi, mai târziu, secretar al lui Hadrianus, îşi deschide a sa *De vita Caesarum*, cu biografia lui Caius Iulius Caesar, din care primele capitole s-au pierdut.

Ambele biografii, deşi diferite ca stil, evidențiază caracterul de excepție al personalității lui Caesar, nutrită din ambiția şi perseverența de a fi primul la Roma, idee-forță ce i-a călăuzit întreaga existență: *quidam putant captum imperii consuetudine pensitatisque suis et inimicorum uiribus usum occasione rapiendae dominationis, quam aetate prima concupisset*: „unii consideră că s-a deprins cu obişnuința puterii şi că s-a folosit, prin propriile eforturi şi prin forțele dușmanilor, de ocazia de a dobândi supremația, pe care o râvnise încă din tinerețe" – Suet., *Div. Iul.*, 30, 4.

O atare năzuință justifica, în ochii săi, până şi evitarea sau chiar încălcarea legalității, cum singur o recunoştea[9], până şi folosirea forței armate, declanşarea războiului civil şi permanentizarea dictaturii, cum s-a întâmplat după trecerea Rubiconului.

Deşi se făIea public cu descendența sa patriciană şi chiar divină, înrudirea cu Marius, celebrul şef al partidei popularilor, va marca partea de început a carierei tânărului, nu numai prin faptul că Marius cere ca nepotul său de numai 13 ani să fie făcut *flamen dialis*, ci mai cu seamă prin înrâurirea gândirii politice a promițătorului vlăstar. La 17 ani, Caesar se căsătoreşte cu fiica unui alt renumit popular, Cinna, chiar înaintea intrării lui Sulla în Roma, ceea ce îi atrage eticheta de *persona non grata* şi încercarea viitorului dictator – şef al optimaților, de a-l elimina. În cele din urmă, Caesar va fi grațiat, nu înainte ca Sulla să atenționeze

---

biography must be regarded with a note of caution when used as a primary source, and the sole source of fact. Since the goal of their narrative was to present a life, often important information on wider political events is glossed over or lacking entirely. These biographers assumed that if the reader wished to check a date or read about a military campaign, he would have the appropriate history on his bookshelf. History and biography are complements, not rivals." (Deline 2003)

[9] Cicero, citat de Suetonius, afirma că Caesar adesea recita un fragment din Euripide, tradus de el însuşi: *Nam si violandum est ius, regnandi gratia, /Violandum est; aliis rebus pietatem colas*: „Dacă dreptul trebuie violat, să fie violat pentru a domni; în orice altă situație să cultivi pietatea."

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

contemporaneitatea asupra potențelor, din perspectiva sa negative, ale tânărului: […] *scirent* [...] *Cesari multos Marios inesse* – Suet., *Iul.*, 1, 1.

Părăsind Roma, tânărul Caesar se înrolează în armata ce susținea lupta împotriva cetății Mitilene, unde se distinge prin vitejie şi primeşte *corona civica*[10]. După moartea dictatorului Sulla, încercările de afirmare în arena politică se împletesc cu cele de desăvârşire a educației sale retorice, precum şi cu cele de câştigare a simpatiei maselor şi de atragere a atenției contemporanilor, prin organizarea de jocuri fastuoase, cum ar fi cele de la comemorarea a 20 de ani de la moartea tatălui.

Cursus honorum[11]

Prima implicare mai serioasă a lui Caesar pe scena politică poate fi considerată cea legată de Catilina, un personaj controversat, de o ambiție politică la fel de mare cu cea a lui Caesar, nu însă atât de diplomat şi de ponderat ca acesta din urmă. În 65 *a*. *Ch*., când are loc „prima conjurație a lui Catilina", Caesar este şi el o prezență în jocurile politice conspirative pentru ocuparea consulatului, fără izbândă, dar şi fără atragerea vreunei sancțiuni. În 64 *a*. *Ch*., Caesar coordonează un proiect privind legea agrară, prezentată de un tribun al poporului. În 63 *a*. *Ch*., când Cicero dă în vileag, printr-o serie de discursuri celebre, rămase sub numele de *Catilinare*, cea de a doua conjurație a lui Catilina, pusă la cale ca reacție la noua respingere a candidaturii sale la funcția de consul, prin manevrele facțiunii aristocratice, Caesar intervine în Senat, pronunțându-se, printr-un discurs,

---

[10] *Corona civica*: „the second in honour and importance (Plin. *H. N.* XVI.3), was presented to the soldier who had preserved the life of a Roman soldier in battle (Aul. Gell. V.6), and therefore accompanied with the inscription Ob civem servatum (Senec. *Clem.* I.26). It was originally made of the *ilex*, afterwards of the *aesculus*, and finally of the *quercus* (Plin. *H. N.* XVI.5), three different sorts of oak, the reason for which choice is explained by Plutarch (*Quaest. Rom.* p151, ed. Reisk.) As the possession of this crown was so high an honor, its attainment was restricted by very severe regulations Plin. *H. N.* XVI.5), so that the following combinations must have been satisfied before a claim was allowed: to have preserved the life of a Roman citizen in battle, slain his opponent, and maintained the ground on which the action took place. The testimony of a third party was not admissible; the person rescued must himself proclaim the fact, which increased the difficulty of attainment, as the Roman soldier was commonly unwilling to acknowledge his obligation to the prowess of a comrade, and to show him that deference which he would be compelled to pay to his preserver if the claim were established (Cic. *Pro Planc.* 30)." – Smith 1875: 360.

[11] *Cursus honorum* reprezenta la Roma ierarhia demnităților. Magistraturile superioare, sau senatoriale includeau patru magistraturi ordinare, anume, de jos în sus ca importanță, aceea de *questor*, *edilis*, *praetor* şi *consul.* La încheierea magistraturii, fostul magistrat devenea membru al senatului. Magistraturile senatoriale extraordinare erau acelea de *dictator*, *censor* şi *pontifex maximus*.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

împotriva pedepsei cu moartea a lui Catilina şi a conjuraţilor. Doar opoziţia violentă a lui Cato, adversar constant al manevrelor politice ale lui Caesar, face ca abilul său discurs să eşueze.

Guvernator al Spaniei de dincolo de Ebru în 61 *a*. *Ch*., supune triburile lusitanilor şi calaicilor, trimiţând mulţi bani la Roma. Faptul îi atrage acordarea triumfului din partea Romei, dar şi refacerea situaţiei sale financiare. Candidează şi este ales consul în 59 *a*. *Ch*., cu sprijinul lui Crassus şi Pompei, pe care reuşeşte să-i împace, punând de acum bazele primului triumvirat, care, considerat un pact privat, *amicitia*, şi nu un instrument de guvernare (Shotter 1994: 63), atrage totuşi ura contemporanilor, fiind numit „monstru tricefal".

În calitate de consul, propune legi agrare cu caracter popular. Lungul an al consulatului, 59 *a. Ch.*, este descris detaliat, într-un întreg capitol, de Billows 2009. La ieşirea din consulat, îşi asigură guvernarea Galiei, întăreşte alianţe politice prin căsătoria fiicei sale cu Pompei şi prin propria căsătorie cu fiica lui Calpurnius Piso, consul în anul următor.

Între 58 *a. Ch.* şi 49 *a*. *Ch*. pleacă departe de Roma, în calitate de guvernator al Galiei. Are loc campania de pacificare a Galiei, relatată în însemnările proprii.

Iacta alea est!

Moartea Iuliei şi a lui Crassus, elemente care cimentau triumviratul Caesar – Crassus – Pompei, duc la confruntarea directă dintre Pompei şi Caesar. Senatul îl alege pe Pompei consul fără coleg. Se propune interzicerea candidării la consulat în absenţă, fapt ce îl afecta direct pe Caesar, angajat în campania antigalică. O parte a senatului clama vehement înlocuirea lui Caesar, în calitate de guvernator al Galiei. Tentativele de reconciliere eşuează şi, prin trecerea Rubiconului, războiul civil este dezlănţuit, în anul 49 *a*. *Ch*.

Ultimii patru ani din existenţa lui Caesar reprezintă o perioadă foarte intensă din biografia acestuia, punctată de luptele împotriva facţiunii oligarhice, condusă de Pompei. Teatrul de luptă este la început Italia, pe care Caesar o ocupă fulgerător, lansându-se apoi în Spania, unde se aflau armatele locţiitorilor lui Pompei, apoi în Egipt, unde se refugiase Pompei, şi, în cele din urmă, în Africa, unde îi înfrânge pe pompeieni la Thapsus, în 46 *a*. *Ch*. Sărbătoreşte la Roma patru triumfuri: galic, egiptic, asiatic, afric. În 45 *a*. *Ch*., la Munda, în Spania, învinge ultimele rămăşiţe ale armatei opoziţiei.

Întors la Roma, Caesar iniţiază vaste proiecte de reformă militară, administrativă, culturală, dând dovadă că a înţeles complexitatea problemelor statului, chiar dacă soluţia aleasă, probabil singura viabilă, în

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

condițiile în care Roma nu mai era de mult o cetate-stat, ci un vast imperiu în jurul Mediteranei, a constituit-o dictatura[12].

Tendințele dictatoriale şi monarhice ale lui Caesar, tot mai evidente contemporanilor, duc la punerea în aplicare a complotului de asasinare a conducătorului roman în data de 15 martie 44 a. Ch.

Despre personalitatea de excepție a lui Caesar, Cicero remarca faptul că a lansat vii dispute atât printre contemporani, cât şi în posteritate, fascinând generațiile[13]:

> […] illa vita est tua, quae vigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. […] Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium

---

[12] Dictatura apăruse la romani în anul 501 *a*. *Chr*., ca o formă de magistratură extraordinară, strict limitată în timp, de maximum şase luni, prin care o persoană, aleasă de Senat, gestiona o criză, internă sau externă, a Cetății, fiind învestită cu puteri discreționare, neîngrădite de legi. Spre exemplu, în timpul celui de al doilea război punic, Fabius Maximus, a fost numit de două ori dictator, în 221 a. Chr. şi 217 a. Chr., Roma fiind amenințată de cartaginezul Hanibal. În timp, apare tendința de a forța limitele acestei instituții, atât cele temporale, cât şi cele ale condițiilor de învestitură. Astfel, Sulla este numit dictator fără vot senatorial în 83 *a*. *Chr*., abdicând în 79 *a*. *Chr*., cu puțin înaintea morții. După ce a fost numit dictator de nouă ori consecutiv, lui Caesar i se atribuie de către senat, cu câteva luni înainte de asasinare, titulatura de *dictator perpetuo*. În jumătatea de mileniu ce s-a scurs de la Titus Larcius Flavus, cel dintâi dictator al Romei, până la Caesar, ultimul dictator al acesteia, şi-au exercitat prerogativele peste şaptezeci de dictatori, unii, printre care şi Caesar, find numiți de mai multe ori. – Smith 1875: 404-408.

[13] Personalitatea lui Caesar nu a încetat, până în prezent, de a suscita analize, interpretări. Iată doar două aprecieri la adresa lui Caesar: „Caesar, if anyone, deserves to be called a master of politics. He was equally great in understanding general political trends as in directing them. With consummate skill he handled the machinery of political details, without ever sacrificing his major aim of winning decisive power […] Thus, although he was a Roman through and through and intended only to use his rule in order to raise the *imperium populi Romani* to the level of perfection required by the circumstances, nevertheless the flights of his genius lifted him to a lonely eminence where others were unable to follow him." – Gelzer 1968: 329; „To sum up, even those who reject the idea that Caesar tried to establish a monarchy and a divine cult must admit that he was much more than just a Roman dictator. They must also agree that his performance and achievements made restoration of the old Republic impossible once and for all. Whether all this was planned or brought about accidentally matters little. *Celeritas* [speed, swiftness] was distinctive of his style, impulsiveness led to his downfall. Many were enchanted by him, yet not a few felt repulsed. Since he neither wanted, nor could afford, to base his rule on a single class of society, he tried to curry favor with heterogeneous groups, at one and the same time. In his struggle for the support of the masses he overcame Pompey, but at the same time made considerable efforts to appease the *nobilitas*. He was called a benevolent ruler, but also a cruel despot." – Yavetz 1983: 212. Cele mai recente exegeze le reprezintă Shotter 1994, Le Bohec 2001, Kamm 2006, Riggsby 2006, Tatum 2008, Billows 2009 etc.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

> salute patriae restinxeris, ut illud fati fuisse videatur, hoc consili. Servi igitur eis etiam iudicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt, et quidem haud scio an incorruptius quam nos. Nam et sine amore et sine cupiditate et rursus sine odio et sine invidia iudicabunt. (Cic. Pro Marc., IX, 28-29).

II. *Veni, vidi, vici, ... scripsi*! Stilistica obiectivității

Încadrarea *commentarii*-lor ca specie istoriografică

Pentru o corectă situare a operei lui Caesar în istoria literaturii latine, trebuie să luăm în considerare două aspecte principale: a) perspectiva romană a raportului dintre istorie şi literatură; b) multiplele ipostaze, intercondiționate, ale lui Caesar (om politic – autor – narator – personaj) şi felul cum se reflectă acest fapt în opera sa.

Commentarii de bello Gallico şi *Commentarii de bello civili* reprezintă opera păstrată de la Caesar şi, totodată, *opus*-ul *maius*. Ca gen istoriografic, aceste două scrieri aparţin monografiei memorialistice. Raportul special al acestor scrieri cu elementul de teorie literară denumit îndeobşte „geneză" ne determină să insistăm asupra caracteristicilor proprii ale operei cezariene. Într-adevăr, cheia înțelegerii acestei opere, atât în ce priveşte mesajul său, cât şi în ce priveşte arta literară, o reprezintă motivația extraliterară a scrierii sale.

Istoriografia latină de până la Caesar şi de după el se prezintă, aşa cum pertinent sesizează Cizek 1998: 14, „ca o federație de specii literare, de *genera*". Diferitele accepții ale conceptului de *historia* dau naştere unor specii istoriografice diverse, precum analistica, monografiile, *res gestae*-le, breviariile (epitomele), memorialistica şi specia, foarte bine receptată, a biografiilor. Lecția de istorie, concepută ca mesaj al trecutului pentru viitorime, este de fapt o investigație interogativă a unei anumite generații pentru problemele propriului timp. Astfel, ni se dezvăluie un alt sens, mai profund, al preceptului ciceronian al istoriei ca *opus oratorium maxime*, anume că istoria-cunoaştere este concepută în genere ca un discurs, în care politicul se serveşte de datele istoricului şi, de la această motivație de fond, a necesității de a demonstra, de a emoționa şi de a convinge, decurge efectul scrierii unei istorii elocvente, apelând la mijloacele retoricii şi ale beletristicii, în sens etimologic.

De ce *commentarii*?

Dintre speciile istoriografice Caesar a ales, deloc întâmplător, după cum vom vedea, *commentarii*-le. Termenul generic de *commentarii*

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

reprezintă, în fapt, un calc semantic prin care latinii încercau să echivaleze grecescul *hypomnémata*, în lumea elenă cuvântul având fie accepţia de buletin de victorie, fie cea de autobiografie justificativă şi laudativă, ambele vocabule, formate de la radicalul *men-*, al memoriei, având sensul de note, însemnări ale unor fapte demne de a fi reţinute. În lumea romană, termenul de *commentarii* se referea fie la consemnarea de către pontifi a unor fapte demne de luat în seamă, fie la notele, însemnările şi instrucţiunile pe care suveranii le dădeau funcţionarilor. Alegând această specie istoriografică inferioară, care până la el reprezenta doar un material documentaristic ce trebuia prelucrat pentru a putea atinge stadiul de *historia*, Caesar vrea să sugereze caracterul genuin, frust, neprelucrat din punct de vedere artistic, al operei sale.

Chiar dacă nu putem afirma în mod cert că în titlul operei apărea denumirea de *commentarii*, deoarece nu cunoaştem sub ce titlu şi-a publicat Caesar opera, identificarea corectă a speciei operei de către contemporanii săi reprezintă o certitudine prin mărturia lui Cicero: ***commentarios*** *scripsit ualde quidem probandos* „a scris *comentarii* demne de toată lauda” – Cic., *Brutus*, § 262. Hirtius, locotenentul său, afirmă, de asemenea, că a întregit ceea ce lipsea din comentariile evenimentelor din Galia: *Caesaris nostri* ***Commentarios*** *rerum gestarum Galliae* […] *contexui* […]. – *B.G.*, VIII, *Praef*., 2. Trecându-i în revistă opera, Suetonius foloseşte invariabil denumirea de *commentarii* referindu-se la cele două scrieri despre războiul cu galii şi despre războiul civil: *Reliquit et rerum suarum* ***commentarios*** *Gallici ciuilisque belli Pompeiani […]. De* ***commentariis*** *Caesaris Cicero in eodem Bruto sic refert […]. De isdem* ***commentariis*** *Hirtius ita praedicat[…]* – Suet., *Div. Jul.*, LVI.

Aceste mărturii ne sunt suficiente pentru a proba că scrierile păstrate ale lui Caesar au fost receptate de către contemporani drept *commentarii*, potrivit cu intenţia autorului. Din partea lui Caesar, autoetichetarea operei drept simple note, însemnări în fuga evenimentelor, ar putea părea, la primă vedere, afişarea sau afectarea unei modestii artistice a autorului. În realitate, genialitatea lui Caesar nu se manifestă doar pe câmpul de luptă, ci şi pe teren literar, alegerea speciei fiind consonantă cu întreaga strategie abordată de Caesar în prezentarea campaniilor sale împotriva galilor, precum şi în prezentarea evenimentelor legate de războiul civil, pe care l-a declanşat prin trecerea Rubiconului. Prezentarea faptelor sub forma unor însemnări „reportericeşti”, de la locul faptei, notate aproape în concomitenţă cu faptele, incumbă ideea-forţă de nedeformare. Prelucrarea artistică ar fi echivalat cu afectarea veridicităţii, cu deformarea realităţii. În ce priveşte felul cum au fost redactate şi publicate comentariile, s-au emis mai multe ipoteze contradictorii. S-a susţinut fie că memoriile s-au scris în întregime (toate cele şapte cărţi)

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

către sfârşitul campaniei galice, fie anual, la sfârşitul fiecărei campanii, câte o carte care consemna campania respectivă. Redactarea s-a făcut pe baza *diarium*-ului militar (după modelul *Efemeridelor* lui Alexandru cel Mare), jurnal ţinut la cartierul general al lui Caesar, necesar întocmirii rapoartelor periodice în faţa Senatului, şi pe baza rapoartelor generalilor săi în cazul unor evenimente la care nu luase parte nemijlocit. De aici, impresia de proces verbal, de prezentare seacă, neutră a comentariilor. Însă de ce şi-ar fi asumat Caesar riscul prezentării în faţa contemporanilor şi a posterităţii a unei opere istorice nedesăvârşite într-o epocă în care Cicero – conştiinţa Republicii – rezumase poetica istoriografiei prin celebrul precept *opus oratorium maxime*?

Răspunsul învederează raportul genezei acestei opere cu finalitatea ei, ambele fiind subsumate priorităţilor politice ale lui Caesar, ca, de altfel, toate celelalte faţete ale personalităţii sale. Carierei politice, ascensiunii sale maxime în *cursus honorum* îi sunt subordonate atât calităţile, cât şi demersurile sale: desăvârşirea educaţiei, a capacităţilor militare, stabilirea alianţelor, inclusiv a celor de înrudire, atragerea atenţiei asupra propriei persoane, prin mijloacele obişnuite ale vremii, toate acestea au ca unic scop ascensiunea politică, împlinirea ambiţiei de a deveni conducător deplin, unic.

O antipoetică: *Historia inornata*

Nenutrind visuri de faimă ca istoric, în special, ca literat, în general, Caesar îşi serveşte interesele prin toate armele de care dispune, alternând mijloacele politice legale cu cele conspiratorii, mijloacele armate cu cele financiare şi propagandistice, pentru a-şi justifica gesturile politice şi militare, pentru a-şi menţine sau consolida poziţia de apărător al intereselor poporului roman. Scriitura îndeplineşte aici rolul unei *ancilla* („servitoare, slujnică), pe cât de neostentativă, pe atât de dibace şi de eficace. Căci această geneză extraliterară, metaartistică, duce la formarea unei stilistici a mimării obiectivităţii, destul de greu de depistat la primă vedere, şi care a reuşit să impresioneze tocmai datorită felului în care au fost prezentate faptele. Fondul, nebeletristic, îşi creează o formă beletristică adecvată, centrată tocmai pe aparenta respingere totală a mijloacelor beletristicii. Obiectivitatea absolută, de fapt, mimarea ei, devine astfel centrul unei stilistici concertate întru desfiinţarea artisticităţii.

Dacă majoritatea istoriografilor de până la el trudiseră, însă fără prea mare succes, la inventarea formulelor prin care istoria să fie prezentată într-o manieră artistică şi, în acest sens, trebuie să vedem în formulările ciceroniene referitoare la *historia exornata* mai degrabă un ideal, un deziderat, destul de greu de realizat de către cei care se încumetau

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

la scrierea istoriei, Caesar respinge dintru început această pretenție, vrând să prezinte opt ani de campanii militare – ce subiect anost!, într-o manieră programatic denudată artistic.Această anti-*ars poetica* istoriografică n-ar fi putut naşte decât un model despre cum să nu fie scrisă istoria, cu siguranță de ostracizat de către teoreticianul contemporan al poeticii istoriografice, Cicero, dacă opera ce reflectă această poziție nu ar fi avut un autor precum Caesar.

Mai presus de toate nu trebuie să cădem în capcana scriitorului, crezând că stilul neornat din *Comentarii* este stilul propriu autorului. Din păcate, nu s-au păstrat discursurile lui Caesar pentru a ne face o impresie despre elocința sa, dar mărturiile antice declară că ele au reprezentat modele pentru contemporani şi pentru posteritate. Cicero însuşi, trecând în revistă în *Brutus* toți oratorii romani de seamă, laudă talentul oratoric al lui Caesar afirmând că „nu cunoaşte niciun orator căruia Caesar să-i fie inferior" şi definindu-i stilul oratoric ca „elegant, **strălucitor**, **magnific**, **dovedind un talent înnăscut**". Fie şi din această scurtă prezentare ne putem da seama că, dacă discursurile cezariene ar fi fost compuse în stilul sec, neornat al comentariilor, nu acestea ar fi fost epitetele pe care Cicero le-ar fi considerat potrivite pentru a le caracteriza. Că Caesar avea o capacitate retorică remarcabilă pe care în *commentarii* o dovedeşte tocmai mascându-şi talentul, ne-o demonstrează din nou autoritatea în materie, Cicero. Într-o scrisoare către Cornelius Nepos el îl caracterizează pe Caesar printr-o suită de întrebări retorice, citate de Suetonius, *Iul*., 55, 2, însă, ce este cel mai important, în nişte termeni în care nu-l regăsim pe acel Caesar aşa cum îl cunoaştem din comentarii: *quid? oratorem quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis uerbis aut* ***ornatior*** *aut elegantior?'* – „Ce orator i l-ai considera superior lui dintre toți cei care au ca unică preocupare oratoria? Cine este **mai fin şi mai abundent în sentințe**? Cine **mai împodobit** şi mai elegant în expresie?". Suetonius, la rându-i, recunoaşte, fără rezerve, că două au fost punctele de excelență ale activității lui Caesar, elocvența, adică arta de a se exprima frumos şi convingător, şi strategia militară: *Eloquentia militarique re aut aequauit praestantissimorum gloriam aut excessit.* – „În elocință şi în arta militară a egalat gloria celor mai străluciți bărbați, ba chiar a întrecut-o".

Finețea, abundența sentințelor şi exornarea – nimic mai departe de stilul comentariilor, ceea ce dovedeşte că Caesar nu a scris comentariile în felul în care a făcut-o pentru că nu ar fi ştiut cum s-o facă altfel, ci pentru că exact aşa a intenționat să le scrie.

Care sunt aşadar elementele acestei convenții literare ale sugerării obiectivității maxime?

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

Memorii, autobiografie şi/sau *res gestae*?

În primul rând, aşa cum remarcam, însăşi specia aleasă reverberează, din ideea de neprelucrare artistică, sugestia de prezentare nudă a faptelor. Într-adevăr, această primă prezumție a lectorului, acest orizont de aşteptare conturat de către alegerea unei anumite specii istoriografice nu va fi deloc contrazis de conținutul lucrării, de aspectul tehnicist, de proces verbal al relatării.

În al doilea rând, aceleiaşi strategii literare i se subsumează structura şi compoziția operei, fiecărei cărți a comentariilor corespunzându-i un an de campanie militară. Organizarea materialului pe cărți separate, corespunzătoare fiecărui an de campanie, expunerea cronologică, ordonată, incumbă lectorului impresia de maximă limpezime a expunerii, sugestia că la sfârşitul lecturii va fi depozitarul unei informații corecte, complete, în strictă conformitate cu realitatea. În acelaşi timp, în mod indirect, lectorul roman, contemporan al lui Caesar, va asimila, mai mult sau mai puțin conştient, această operă, prin felul de ordonare şi expunere a materialului, prestigiosului gen al analisticii istorice, un fel de oficios istoric al mentalului roman, începând cu tablele pontificale.

O altă idee difuzată de specia comentariilor decurge din poziția relatorului: autorul comentariilor nu este un martor ocular anonim, nici un participant modest la evenimentele prezentate. El este o personalitate de prim rang a vieții politice, militare şi sociale a Romei, un chezaş, prin prestigiul său social, al veridicității relatării, dar, mai mult, el este chiar promotorul unei însemnate părți a evenimentelor, cel care imprimă, prin acțiunile şi reacțiile sale, un anumit mers acestor evenimente pe care le relatează. Prin această poziție specială a relatorului, de personalitate importantă în societate, comentariile se integrează în genul memorialisticii, statuate la Roma de către Sulla. Însă, din nou, motivațiile extraartistice dictează o formulă specială de scriere, întrucât, deşi redactează nişte memorii, Caesar recuză *ab initio* nararea la persoana I. Rezultatul – o aparentă ciudățenie: memorii scrise la persoana a III-a. Caesar îşi refuză exploatarea reperelor emoționale ale mărturiei oculare şi ale participării afective la evenimente, privându-şi scrierea de ponderea covârşitoare a impactului asupra lectorului pe care o are confesiunea subiectivă: cititorul nu va şti niciodată ce temeri, sentimente, dureri sau speranțe îl vor fi animat pe Caesar, amănunte, într-adevăr, inutile coerenței faptelor, dar care ar fi putut imprima narației o puternică impresie de „trăire", ingredient vital al oricărei realități virtuale.

Afectele personajului, o insidioasă şi cu atât mai eficientă, *captatio benevolentiae*, ar fi putut întări sentimentele partizanale ale unor contemporani sau ar fi creat chiar noi adeziuni. Respingând astfel de

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

„efecte ieftine”, bazate pe manipularea afectelor cu ajutorul floricelelor stilistice, mai mult decât obişnuite în epocă, aproape obligatorii, memoriile lui Caesar par că se rezumă doar la evenimente, încadrate de prezentări etnogeografice şi de analize raționale, chipurile strict obiective, ale acestor evenimente. Rar apar discursuri, prezentate în stil indirect, indirect liber, sau, mai rar, în stil direct. Anularea *ego*-ului, ignorarea deliberată a identității naratorului cu personajul principal, crearea, am zice, schizoidă a unei voci auctoriale neutre şi impersonale, care relatează faptele şi chiar motivațiile personajului principal, eliminând nu doar orice urmă de subiectivitate, ci şi reacțiile umane firești, reprezintă o soluție extrem de rafinată din punct de vedere literar, genială, din perspectiva utilității ei. Această metodă este re-inventată abia de poetica romanului contemporan, în care personajul principal poate practica o maieutică a obiectivării, a sondării eului prin dedublare, prin scindarea investigatorului, o instanță cât mai rece, cât mai obiectivă, de subiectul investigat.

În altă ordine de idei, rezumarea *Commentariilor* lui Caesar la fapte, dar fapte semnificative, nu doar înşirate cronologic, indiferent de importanța lor, ca în anale, şi, în plus, investigate rațional în ce priveşte cauza, conjunctura care le-a generat, precum şi în ce priveşte efectele lor reale sau posibile, trimite către o altă specie istoriografică latină, a *res gestae*-lor, fondată de Sempronius Asellio, în secolul precedent lui Caesar. Autorul operei *Rerum gestarum libri* îşi afirma aici o concepție antianalistică, dar şi antidramatizantă a prezentării istoriei, punând accentul pe analiza cauzelor şi scopurilor, a mobilurilor umane, cât şi a mecanismelor sociale promotoare ale evenimentelor. De asemenea, în această operă, Caesar îşi putea găsi un precursor în privința asumării unui stil auster, denudat de podoabe stilistice. În cazul lui Asellio, consecințele asumării scrierii unei istorii non-exornate, nedecorate stilistic şi neexploatate cu mijloacele retoricii, s-au tradus prin lipsa prizei la public. În ce îl priveşte pe Caesar, denudarea stilistică este programatică, însă nu neapărat în conformitate cu o concepție personală privind felul cum trebuie scrisă istoria. În genere, Caesar, adept al principiului analogiei în limbă, era un scriitor cu orientări aticiste, stilul atic, sobru, elegant, lipsit de patosul şi de grandomania asianică, fiind de altfel potrivit cu temperamentul şi caracterul său: om de acțiune, rațional, calculat, pragmatic, eficient, lucid, capabil să ia decizii optime în timp real.

Programul antiasianic difuz din *commentarii* nu era generat însă de dorința de a polemiza indirect cu reprezentanții orientării asianice, în speță Cicero, ci este generat de aceleaşi motivații extraliterare ale sugerării obiectivității depline. Mesajul indirect al lui Caesar către contemporani, căci lor li se adresează autorul în mod expres, ar fi acela că doreşte să lase faptele să vorbească de la sine. Astfel, el, scriitorul, se sustrage de la

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

îndeplinirea unui al doilea comandament considerat intrinsec scrierii istoriei, anume finalitatea educativă manifest exprimată. Spre deosebire de majoritatea scrierilor istorice, scrise cu intenția de a face *historia*, Caesar nu își expune concepția nici despre rolul istoriei-realitate, nici despre funcțiile istoriei-cunoaştere, a istoriografiei. El nu își deschide opera prin prologuri teoretice, nici nu presară narațiunea cu judecăți de valoare, nici nu își încheie diversele episoade narative cu epifoneme apoftegmatice. Această abstinență are propria ei morală, indirectă: autorul pretinde, în acest mod indirect, că se adresează rațiunii contemporanilor, iară nu afectelor lor, că vrea să convingă doar prin fapte, nu să emoționeze prin manipularea sentimentelor sau a simțului artistic al cititorului.

Nu în ultimul rând, opera lui Caesar prezintă legături atât cu specia monografiei istorice, cât şi cu cea a biografiei. Legătura cu monografia este învederată de faptul că autorul comentariilor decupează şi relatează, ca şi contemporanul său Sallustius, un singur eveniment istoric. În cazul lui Caesar, subiectul îl reprezintă războiul cu galii, respectiv, războiul civil. Şi această opțiune este motivată de interesul politic, justificativ şi apologetic, al autorului, deci extraliterar. Prin delimitarea subiectului la propriile *res gestae*, comentariile joncționează cu autobiografia, specie ilustrată în conştiința contemporanilor de scriitura exacerbat apologetică a dictatorului aristocrat Sulla. Însă şi în acest caz, autobiografia cezariană polemizează discret cu stilul altora de a scrie istorie, sau, dacă ar fi să ne prefacem că admitem modestia autorului, de a furniza altora, mai vrednici, un material istoriografic. Opțiunea scriitoricească face din nou dovada abilității autorului său, care prezintă contemporanilor un alt fel de apologetică, rezumată la sloganul subînțeles: „Faptele sunt politica mea!”. Calitatea de scriitor de istorie este rezultatul secundar al calității de făuritor de istorie. Autorul Caesar mediază contemporaneității un curs intensiv despre „*Personalitatea politică şi istorică Caesar pe înțelesul tuturor*”, opera sa jucând rolul unui soi de raport post-electoral. În ce priveşte legătura cu autobiografia, în acelaşi fel indirect, aproape subliminal, am spune, Caesar îşi asumă condiția de personalitate de excepție, ca figură centrală a unei scrieri autobiografice, însă nu în virtutea calităților sale umane, intrinseci, de vreme ce i-au asigurat o asemenea carieră excepțională, ci doar în ipostaza de reprezentant oficial al intereselor statului şi poporului roman, cu care pare să se identifice până la pierderea propriei identități. Desigur, mentalului colectiv al Romei nu-i fusese restituit încă eroul legendar întemeietor, *et terris jactatus et alto*, cel care devenit, din om, Conducătorul.

Într-adevăr, nicio notație despre omul Caesar nu ne întâmpină de-a lungul a zeci de pagini de relatări. Caesar simulează, mai degrabă, o inteligență artificială, o instanță supraumană, care conduce, fără greş,

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

maşina de război romană, purtându-şi armatele din victorie în victorie, fără riscul erorilor omeneşti.

Facta et dicta. Arta manipulării

Am urmărit în cele de mai sus cum motivația extraartistică a scrierii unei opere de istorie, într-o vreme în care istoria este considerată prin excelență un gen literar, atât prin forma de prezentare, cât şi prin finalitățile ei paideutice, a generat o formulă literară proprie, centrată pe simularea obstinată a obiectivității, a conformității relatării cu realitatea. Stilistica obiectivității se bazează pe alegerea unei specii istoriografice care să sugereze, încă din titlu, neprelucrarea artistică şi, deci, nealterarea faptică. Aceloraşi motivații apologetice şi justificative li se subsumează structurarea materialului, precum şi deplasarea unghiului de prezentare a evenimentelor, printr-o subtilă artă a deformării, investigată şi evidențiată de exegeză. Aceasta ar consta nu din denaturarea faptelor, în genere atent şi corect prezentate, cât din prezentarea şi interpretarea lor, în special atunci când e vorba de analiza mobilurilor umane, fie că e vorba de adversari, fie că e vorba de însuşi Caesar. Astfel, exegeza a remarcat arta unei persuasiuni subtile, sesizând că în miezul narativului cezarian se află întotdeauna demonstrativul (Martin – Gaillard 1990: 195). Putem exemplifica această afirmație prin câteva referiri la cartea I a *commentarii*-lor. Scrierea debutează cu o aparent neutră, deci obiectivă, descriere etnogeografică a Galiei libere.

> [1] *Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit.* ***Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.*** *Eorum una, pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur,*

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad *Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.*

Ce se poate observa la o analiză atentă este că acest capitol cuprinde informații strict etnogeografice doar în partea de început şi de final a prezentării, secțiunea mediană, evidențiată aici cu caractere ***bold***, abătându-se de la o descriere propriu-zisă, şi conținând considerațiile personale ale autorului referitoare la o ierarhizare a potențelor belicoase ale semințiilor galice. Trecerea la aceste considerații, deloc întâmplătoare, se face pe nesimțite cu ajutorul unei propoziții, corecte din punctul de vedere al obiectivității: „*Aceştia toți se deosebesc prin limbă, instituții şi legi*". Cheia mesajului o reprezintă structura *inter se differunt*, cu verbul într-o poziție-forte, deorece nucleul comunicării se plasează la sfârşitul enunțului, justificând în continuare introducerea unei ierarhii diferențiatoare. Ceea ce scapă lectorului, pe nesimțite manipulat şi indus în eroare, este faptul că, în realitate, acesta nu va afla despre deosebirile lingvistice şi instituționale aparent anunțate, ci de capacitățile şi disponibilitățile războinice ale galilor. Această abatere subtilă de la prezentarea obiectivă începută este în continuare mascată prin inserarea în chiar şirul argumentelor referitoare la raportul dintre distanța față de provincia romană şi performanțele războinice ale diferitelor populații galice, introduse prin elementele subordonatoare cauzale *propterea quod*, *qua de causa* şi *quod*, a unor informații neutre, de factură obiectivă, geografică: *proximique sunt Germanis*, *qui trans Rhenum incolunt.* Astfel, încă din prima pagină a comentariilor, deşi are impresia că a făcut cunoştință doar cu împărțirea geografică şi etnografică a Galiei, lectorul îşi însuşeşte, aproape în mod inconştient, punctul de vedere a lui Caesar referitor la competențele războinice ale neamurilor galice, având, în acelaşi timp, senzația deplinei obiectivități a expunerii.

La o analiză şi mai detaliată, ne dăm seama că Caesar vrea să ne facă să credem, din motive încă obscure în acest stadiu abia incipient de parcurgere a operei, că, dintre cele trei ramuri etnice ale Galiei, Aquitanii, Celții şi Belgii, aceştia din urmă sunt cei mai puternici. Raționamentul, folosind o tehnică a cercurilor concentrice, operează cu încă o ierarhizare, în interiorul ramurii belgice, fiind selectați helveții, ca, potrivit raționamentului lui Caesar, subramura cea mai belicoasă a Belgilor, datorită depărtării de provincie, a lipsei negustorilor care să le moleşească traiul, şi a plasării lângă Rin, care le prilejuieşte menținerea în forma războinică excelentă, prin confruntările permanente cu germanii de dincolo de fluviu. Strategia persuasivă a lui Caesar constă în neprecizarea

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

concluziei raționamentului, care ar fi atras atenția asupra emițătorului, generând totodată şi un *feed-back* de evaluare a acestei concluzii. Caesar oferă doar premisele argumentației şi lasă pe lector să-i continue mental raționamentul, ajungându-se astfel la concluzia dorită de autor. În cazul de față, dacă dintre toți galii cei mai puternici sunt belgii, şi dacă dintre belgi, cei mai puternici sunt helveții, deşi autorul nu o afirmă explicit nicăieri, rezultă, în mod logic, că helveții sunt cei mai puternici dintre toți galii. Or, tocmai cu helveții urmează să se confrunte armata romană în cea dintâi campanie galică! Însă, de vreme ce nu a afirmat nicăieri în mod categoric atotputernicia helveților, ci numai ne-a lăsat să conchidem singuri acest lucru, pe măsură ce urmează alte confruntări, cu alte seminții din Gallia, Caesar va găsi noi metode prin care să ne sugereze că armata romană se va confrunta cu duşmani din ce în ce mai redutabili. Astfel manipulați, nu putem decât să constatăm, alături de Hirtius, că Caesar „în afară de o mare uşurință de a scrie şi de o desăvârşită eleganță a stilului, mai era înzestrat şi cu o adevărată artă de a-şi explica [în traducere liberă „a-şi masca"] intențiile" (*Erat autem in Caesare cum facultas atque elegantia summa scribendi, tum verissima scientia suorum consiliorum explicandorum*. – *B.G*., VIII, *Praef*., 7).

În paginile următoare ale relatării premiselor campaniei cu helveții, suntem forțați să denotăm, pas cu pas, acelaşi stil persuasiv: prezentând motivațiile părăsirii teritoriilor lor, Caesar pune expediția pe seama dorinței de glorie, a expandării demografice şi mai ales pe seama conjurației lui Orgetorix, fără să amintească de presiunea exercitată de expansiunea germanilor. Astfel, Caesar vrea să ne convingă că această campanie nu a fost o inițiativă proprie, ci o reacție de răspuns la mişcările ofensive, potențial periculoase, ale helveților. Orgetorix, un foarte influent şi puternic nobil helvet, pare crochiul portretului salustian al lui Catilina. „Mânat de pofta domniei", el îi convinge pe sequanul Casticus şi pe heduul Dumnorix să uzurpe puterea în cetățile lor, aşa cum intenționa şi el să facă, şi împreună să pună stăpânire pe întreaga Galie. Acest „triumvirat" galic, deşi expus cât mai sec, este sancționat de autorul roman prin semantica negativă a structurii *inductus regni cupiditas*, unica trăsătură prin care este identificat „personajul" Orgetorix, de parcă semnatarul aestor informații nu este aceeaşi persoană care sprijinise conspirațiile lui Catilina, având chiar curajul să se pronunțe în Senat împotriva condamnării la moarte a conjuratului, de parcă, mai mult, nu el este inițiatorul unui acelaşi tip de înțelegere, la Roma, cu Crassus şi Pompeius. Să avem de a face oare cu un transfer inconştient al propriilor aspirații şi metode din partea autorului către omologul său helvet? Similitudinea situațiilor, cel puțin, dacă nu şi a celor două personaje, ne frapează.

Oricum, nu mai departe decât în a doua jumătate a aceleiaşi cărți I,

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

helveții, prezentați, în maniera remarcată mai sus, în chiar pagina de debut a descrierii Galiei, ca cei mai puternici dintre locuitorii acesteia, par nişte bieți copii pe lângă următorul adversar al armatei romane. „Intriga" se țese la fel de persuasiv: populațiile galice care ceruseră ajutorul mercenarilor germani în luptele interne pentru supremație, sunt nevoite să suporte acum consecințele acestei alianțe, sorirea în număr tot mai mare a germanilor în Galia, precum şi aroganța şi cruzimea lui Ariovistus, conducătorul germanilor. Numai Caesar i-ar putea ajuta. În *suasoria* (termen cu acelaşi radical din *suādeō, -ēre, suāsī, suāsum*: „a convinge") se invocă trei argumente pentru care guvernatorul roman consideră că trebuie să intervină: primul consta în relațiile de *amicitia* care legau poporul roman de neamul heduilor, acum năpăstuit de germani; al doilea era reprezentat de pericolul, pentru Roma, al invadării Galiei de către germani. Cel de al treilea argument încheie în stil *no comment!* capitolul 33, însă cu o aproape irepresibilă morală indirectă *L'état c'est moi!*, de o sinceritate dezarmantă: „De altfel, Ariovistus devenise atât de trufaş şi de obraznic, încât nu mai putea fi suportat."

Superbiei intolerabile a barbarului, subliniate prin intermediul unui discurs în stil indirect, i se cuvine administrată o corecție romană. Hotărârea lui Caesar este luată. Însă tensiunea psihologică este în creştere, climaxul prezentării adversarului culminând cu zugrăvirea stării de spirit a armatei romane dinaintea confruntării cu germanii lui Ariovistus:

> *Dum paucos dies ad Vesontionem rei frumentariae commeatusque causa moratur, ex percontatione nostrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant, - saepenumero sese cum his congressos ne vultum quidem atque aciem oculorum dicebant ferre potuisse, - tantus subito timor omnem exercitum occupavit ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. Hic primum ortus est a tribunis militum, praefectis reliquisque, qui ex urbe amicitiae causa Caesarem secuti non magnum in re militari usum habebant: quorum alius alia causa illata quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat ut eius voluntate discedere liceret; nonnulli pudore adducti ut timoris suspicionem vitarent remanebant. Hi neque vultum fingere neque interdum lacrimas tenere poterant: abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. Vulgo totis castris testamenta obsignabantur. Horum vocibus ac timore paulatim etiam ei qui magnum in castris usum habebant, milites centurionesque, quique ecquitqtui praeerant, perturbabantur. Qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri*

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

sed angustias itineris et magnitudinem silvarum, quae inter ipsos atque Ariovistum intercederent, aut rem frumentariam ut satis commode supportari posset timere dicebant. Nonnulli etiam Caesari nuntiarant, cum castra moveri ac signa ferri iussisset, non fore dicto audientes milites neque propter timorem signa laturos."

Raportând conținutul capitolului de mai sus (*B.G.*, I, 39) la economia cărții I ce cuprinde în prima jumătate relatarea campaniei împotriva helveților şi în a doua jumătate relatarea campaniei împotriva germanilor conduşi de Ariovistus, pare că avem de a face aici cu o digresiune, în consecință, cu o slăbire a intenției de a nara faptele în chip obiectiv (deci sec). Despuiat de considerațiile autorului, la nivel faptic întregul capitol se reduce la următoarele: armata romană, ajungând la Vesontio înaintea germanilor, staționează. În timp ce Caesar lipseşte din tabără, ocupându-se cu aprovizionarea, soldații află diferite lucruri despre germani. Abandonând însă obişnuita-i concizie, într-un întreg capitol, parcă furat de condei şi cedând retrospectiv presiunii psihice şi nevoii de confesiune, Caesar descrie starea de spirit a „invincibilei" armate romane înaintea confruntării cu Ariovistus. Capitolul este o mică operă de sugestie şi persuasiune.

Ca şi în nararea campaniei anterioare, cu helveții, autorul Caesar creează un personaj Caesar rezumându-se la datele strict legate de calitatea de comandant militar şi de reprezentant oficial al intereselor statului roman în Galia, omițând deliberat orice detaliu privitor la viața personală, gândurile intime, afectele omului Caesar. Absența comandantului este discret invocată ca motivație psihologică a degringoladei ce va pune stăpânire pe armata romană. Autorul se dovedeşte un bun observator al psihologiei mulțimii, punând în evidență, prin contrast, încă de la începutul capitolului, motivul transformăriii armatei într-o masă dezorganizată, în pericol de dispersie şi de a nu mai putea fi ținută sub control: lipsa comandantului şi a acțiunii. În timp ce comandantul este ocupat cu aprovizionarea, armata staționează. Tabăra de lângă Vesontio, spațiu închis, se transformă dintr-un spațiu organizat, securizant, într-un spațiu alienant, claustrofob, manifestându-şi bivalența contradictorie: adăpost / temniță. În psihologia caesariană a panicii este prezentat ca agent propagator, vehicol şi combustibil al terifiantului sentiment al fricii ce cuprinde pe soldații romani, Cuvântul. Având la baza educației sale o riguroasă pregătire retorică, Caesar este pe deplin conştient de faptul că omul este capabil să simtă şi să trăiască nu numai realul, ci şi virtualul, posibilul invocat, convocat prin forța demiurgică a Cuvântului, scris sau rostit. Crearea lumilor prin încuvântare pozitivă întemeiază cosmosul („La început a fost Cuvântul"), cea negativă generează şi menține haosul. Ipostază luciferică, decăzută a cuvântului, Zvonul (*percontatio*, *vox*)

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

seamănă teroarea într-o întreagă armată. Moralmente, armata romană este învinsă încă dinaintea bătăliei.

Paranteza introdusă de autor în primul paragraf nu explicitează, cum ne-am aştepta, afirmaţiile anterioare, ci repetă informaţiile furnizate, invocând mărturia incontestabilă a galilor şi negustorilor despre calităţile războinice ale germanilor. Această paranteză repetitivă este un citat în stil indirect, dependent de un *verbum dicendi* eliptic. Întreg procedeul literar al prezentării favorabile a armatei duşmane a fost, cum am văzut, deja uzitat de scriitor, în aceeaşi manieră subtilă, în prima parte a cărţii întâi. Dacă helveţii beneficiază de o abilă prezentare superlativă printr-o gradaţie în gradaţie, pentru a-i descrie pe germani, Caesar apelează la un portret colectiv, conturat în tuşe groase, datorită repetiţiei, care se limitează la statura înaltă şi la privirile străpungătoare, în locul unei plauzibile aglomerări de detalii care mai de care mai înspăimântătoare. Limitarea portretului la statură şi priviri probează fineţea sugestiei lui Caesar. Mai întâi, fiindcă nu e vorba despre un portret obiectiv, raţional, ci unul prezentat prin intermediul zvonului şi propagat apoi prin filiera deformantă a fricii. Ochii, simbol al unor forţe mai primejdioase decât ascuţişul armelor, statura impunătoare, sunt atributele ce trădează de obicei divinitatea travestită accidental în formă umană. Pe de altă parte, portretul rezumat la priviri şi statură este mai degrabă un non-portret, personajul colectiv al armatei duşmane este învăluit într-un halou, sugerând că formele cunoscute cele mai spăimoase sunt mai puţin înfricoşătoare decât cele necunoscute. Generator perpetuu al groazei, atât timp cât rămâne necunoscut, Necunoscutul este invincibil.

Mijlocul artistic central prin care se sugerează atmosfera tot mai tensionată din tabăra romană este gradaţia, climaxul, un procedeu în care retorul Caesar excelează. Două sunt etapele ascendente ale extinderii panicii în rândurile armatei, prima referindu-se la auxiliarii trupelor. Un inventar plastic de reacţii variate creează impresia de autenticitate a prezentării. De la bâlbâiala penibilă, fin sugerată cu ajutorul unui vocabular rebarbativ –*quorum alius alia causa ilata quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat ut eius voluntate discedere liceret* –, la sentimentul de ruşine boicotat de instinctul de conservare, mai puternic, care îi determină pe romani să se refugieze la adăpostul derizoriu al corturilor de campanie – *abditi in tabernaculis* – jelind individual sau în anemice grupuri private, *aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur*. Prezentarea instaurării fricii în personalul auxiliar al armatei culminează cu o imagine generală, cu atât mai plastică prin lapidaritate: *Vulgo totis castris testamenta obsignabantur*.

Panica se propagă cu viteza unei molime devastatoare, în a doua

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

etapă fiind descrişi militarii cu experienţă, armata propriu-zisă, tot într-o prezentare gradată, de la inferiori la superiori, şi de la atitudinea de negare a fricii iraţionale, subiective, şi de minimalizare conştientă sau inconştientă a acesteia, prin mimarea unei obiective îngrijorări faţă de greutăţile inerente ale drumului, aprovizionării etc., până la instaurarea supremă a fricii în întreaga tabără, până la anihilarea condiţiei înseşi de armată, supusă ordinelor comandantului: *non fore dicto audientes milites*. Armata romană se transformă într-o masă incontrolabilă de indivizi, pe punctul de a refuza să meargă la luptă. Vesontio devine pentru soldaţii romani un spaţiu de frontieră, la graniţa cu necunoscutul, aflat sub imperiul fricii, al acestui sentiment care mai mult decât oricare altul, pornind din străfundurile materialităţii noastre, pune la încercare condiţia umană sufletească şi raţională.

Triumful raţiunii. (Şi al Retoricii!)

Exponent al clasicismului latin, trăind într-o epocă în care idealul uman era întruchipat de oratorul perfect, contemporan cu Cicero - cel mai important orator al antichităţii latine, Caesar se dovedeşte perfect conştient de puterea cuvântului, de capacitatea acestuia de a manipula mulţimea, masele. Maşina de război romană îşi dovedise eficienţa atâta timp cât fusese o armată, o mulţime ordonată, adică organizată pe cuvântul care reprezintă ordinul şi implicit ordinea. Psihoza colectivă generată de *Fama* spulberă însă ierarhiile, aducând indivizii, indiferent de grad şi funcţie, la un numitor comun, de masă informă. Caesar nu mai poate rezolva situaţia creată doar ordonând, ci va trebui să convingă, apelând la virtuţile superioare ale Cuvântului, la valenţele lui creatoare de Cosmos, adică la DISCURS. Importanţa oratoriei în viaţa republicii romane este covârşitoare. Oratoria reprezintă nu numai arta de a vorbi frumos, convingător, ci mai presus de orice, reprezintă chezăşia libertăţii, care va dispărea treptat începând cu pieirea Republicii. Întemeiată pe realităţile economice, politice, sociale ale Republicii romane, oratoria reprezenta posibilitatea exprimării opiniei, capacitatea convertirii indivizilor, grupurilor sau claselor la un anumit mod de a gândi, de a simţi şi de a acţiona. Aproape nu există fapt semnificativ în istoria poporului roman care să nu fie ilustrat de cel puţin un discurs rostit de un personaj roman reprezentativ (sau pus pe seama acestuia). Paradoxal, Caesar dă lovituri fatale Republicii, slujindu-se chiar de mijloacele retoricii, suprastructură indisolubil legată de infrastructurile Republicii şi democraţiei.

Folosind un verb din lexicul juridic, *incusavit* (*in* + *causa*: „a acuza", a cărui duritate este accentuată de adverbul *vehementer*), autorul sugerează gravitatea măsurilor luate, în concordanţă cu gravitatea situaţiei.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

Se creează astfel o antiteză puternică între personajul colectiv, agitat, tensionat, imprevizibil ca reacţie şi calmul energic, neşovăielnic, tranşant al comandantului. O întreagă serie de argumente sunt folosite de Caesar pentru a revigora moralul trupelor aflate în subordinea sa. Fricii instinctuale în faţa Necunoscutului i se opun Raţiunea, Experienţa şi Istoria. Autorul clasic Caesar configurează un personaj clasic Caesar. De dimensiuni moderate, având în vedere situaţia concretă care l-a generat, cât şi împrejurările în care a fost ţinut, discursul prezintă totuşi elementele constitutive ale unui discurs clasic. Maniera de redare a discursului alternează pasaje în stil direct, indirect, şi indirect liber.

Mai întâi, imperatorul le reaminteşte celor care îşi pierduseră uzul raţiunii şi memoriei că Ariovistus, conducătorul germanilor, nu era altul decât fostul petent al calităţii de aliat al poporului roman. Personajele sunt prezentate antitetic, Ariovistus apărând ca mânat de *furor* şi *amentia* (formantul *a-* are funcţie privativă în derivatul *amentia*), în timp ce Caesar este constant în *virtus* şi *diligentia*. *Exordium*-ul *ex abrupto* este presărat de interogaţii cu ton acuzator, care creează totodată premisele dezvoltării ulterioare a discursului.

Portretul hiperbolizat al germanilor din capitolul anterior se estompează. Treptat locul acestuia este luat de un alt portret, recompus sistematic din elemente dictate de raţiune şi bun-simţ: Caesar le reaminteşte soldaţilor, făcându-i să-şi vină în simţiri, că germanii înşişi au mai fost înfrânţi de armata romană în repetate rânduri, în trecutul mai îndepărtat, dar şi de curând. Astfel, portretul-robot al germanilor, deformat, amplificat de percepţia influenţată de un sentiment atât de puternic ca teama, începe să capete trăsături mai realiste, germanii fiind readuşi la condiţia de simpli muritori, deci vincibili.

Se vorbeşte mult despre manipulare în zilele noastre. Dar, invocându-l pe Alvin Toffler care susţinea că puterea este un fenomen inerent sistemului social, nici bun, nici rău în sine, am putea completa cu ideea că manipularea este şi el un fenomen ce decurge din relaţiile de putere, fenomen vechi şi el de când lumea. Argumentaţia, deci discursul, oratoria, este o formă de manipulare. Interesant însă în contextul de faţă este faptul că argumentaţia nu convinge doar prin înlănţuirea logică, mai mult sau mai puţin subtilă, prin demonstraţia mai mult sau mai puţin limpede. Având în vedere că discursul nu se adresează unor experimentaţi oratori, lingvişti şi/sau logicieni, ci de cele mai multe ori maselor, în cazul de faţă armatei, discursul se articulează mai mult pe nişte noduri de reţea constituite din cuvinte-cheie. Puse într-o anumită lumină, aceste cuvinte-cheie cu priză la publicul respectiv, mai puţin croşetul fin dintre nodurile reţelei, care scapă oricum unei mulţimi tensionate, pe cale să răbufnească, asigură succesul acestui discurs. Astfel, după ce pregăteşte terenul

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

psihologic, arătând că germanii fuseseră adesea chiar atacaţi de helveţii pe care armata romană îi nimicise de curând, lovitura de maestru dată de eminentul strateg militar, dar şi literar, portretului germanilor este aplicată prin sintagma *homines barbaros*. În acest fel, după ce, pentru o clipă, îi readusese pe germani de la poziţia unor semizei belicoşi la condiţia de simpli muritori, Caesar îi reduce la condiţia de specie inferioară, excitând, eficient şi garantat, *superbia* („trufia") etnică, specific romană, faţă de celelalte neamuri. Postularea superiorităţii genuine a romanilor nu face decât să zgândăre apetenţa confirmării ei faptice într-o confruntare. Astfel, deprimata şi tensionata mulţime dezordonată a romanilor este readusă, printr-o conversie psihică genială, la condiţia de maşină de război în perfectă stare de funcţionare.

Regia discursului, folosit ca formă de influenţare, convingere şi conducere este impecabilă: de la acuzaţiile vehemente din prima parte, Caesar trece la argumentaţia fermă, limpede, simplă, din cuprinsul cuvântării, pentru a probozi, spre final, pe cei care, în loc să-şi mărturisească propriul sentiment de teamă, au simulat îngrijorarea faţă de greutăţile aprovizionării sau faţă de starea drumurilor. Capitolul 40 este o replică în oglindă a capitolului anterior, simetrie care vădeşte mai degrabă stilul şi concepţia clasică a scriiturii, decât conformitatea cu realitatea, probabil, mult mai tulbure decât a fost prezentată. Finalul discursului face dovada abilităţii comandantului de a-şi stăpâni armata într-un moment critic. Spărgând blocada mulţimii-monolit, Caesar delimitează un eşalon, *decima legio*, cu care, chipurile, comandantul ar fi plecat singur la luptă, în cazul în care armata nu-l va urma. Astfel, Caesar contracarează efectul psihologic al turmei, instaurat de panică, *decima legio* devenind eşantionul etalon al armatei exemplare, cu care restul armatei va dori în curând să se identifice, reasumându-şi condiţia de armată, de mulţime organizată, bazată pe supunerea ierarhică.

Importanţa discursului militar ni se relevă cu deplinătate când luăm în considerare una din realităţile fundamentale ale civilizaţiei romane: chiar dacă nu a fost menţinută prin forţa armelor, civilizaţia romană a fost instaurată pe această cale!

Concluzii: *Facta* [*sic*!] *volant, scripta manent!*

Pentru o mai apropriată receptare a operei *De bello Gallico* trebuie să ţinem seamă aşadar în ce fel tripla ipostază, de personalitate politico-militară reală, de autor şi totodată de personaj, a lui Caesar, operează modificări, distorsionări şi inovări ale formulelor literare experimentate de istoriografia de până la autorul *commentarii*-lor, în ce fel motivaţiile extraliterare generează anumite trăsături literare specifice acestei scriituri.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

În efortul de adecvare a mijloacelor literare la interesele extraliterare ale autorului, Caesar se dovedeşte un strateg literar pe măsura strategului militar. Nararea la persoana a treia pentru obținerea unui efect de verosimilitate şi de obiectivitate maximă – în contextul în care identitatea autorului cu personajul ar fi fost de aşteptat să se reflecte în întrebuințarea persoanei I – reprezintă baza acestei strategii. Autorul Caesar creează personajul Caesar pe baza omului politic Caesar. Ipostaza auctorială este omniscientă, personajul fiind prin excelență unul clasic. Pentru conturarea lui sunt selectate doar calitățile comandantului, aservite ipostazei de oficialitate, de reprezentant al intereselor Cetății. Se evită cu consecvență orice notație subiectivă, care, „umanizând" cât de cât personajul, ar fi putut submina ipostaza sa civică, total sublimată de interese personale. Fapt ce nu este tocmai concordant cu realitatea istorică. Însă, parafrazând celebrul dicton, *verba volant, scripta manent*, faptele au apus. A (mai) rămas doar Cuvântul.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Barbu 1959: Barbu, N. I., *Viața romană în scrisorile lui Cicero*, Bucureşti, 1959.

Barbu 1972: Barbu, N. I. (coord.), *Istoria literaturii latine. De la origini până la destrămarea Republicii*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972.

Bayet 1972: Bayet, J., *Literatura latină*, trad. Gabriela Creția, trad. versuri Petre Stati, Bucureşti, Editura Univers, 1972.

Billows 2009: Billows, R. A., *Julius Caesar. The Colossus of Rome*, USA and Canada, Routledge, 2009.

Le Bohec 2001: Le Bohec, Y., *Caesar*, trad. de G. Trohani, pref. A. Barnea, Bucureşti, Editura Corint, 2001.

Boissier 1977: Boissier, G., *Cicero şi prietenii săi. Studiu asupra societății romane din vremea lui Caesar*, cap. *Cezar şi Cicero*, p. 193-274, trad. N. Steinhardt, pref. Antoaneta Tănăsescu, Bucureşti, Editura Univers, 1977

Caesar C. Iulius, *Războiul cu galii. Războiul civil*, trad. Janina Vilan Unguru şi Elisabeta Poghirc. Note şi studiu introductiv Cicerone Poghirc, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1964.

Cizek 1998: Cizek, E., *Istoria în Roma antică. Teoria şi poetica genului*, Bucureşti, Editura Teora, 1998.

Cizek 1994: Cizek, E., *Istoria literaturii latine*, vol. I, cap. XIII. *Caesar, Salustiu şi alți prozatori*, p. 210-242, Bucureşti, Societatea „Adevărul", 1994.

Deline 2003: Deline, Tracy, *Ancient biography*, [în] „Gateway. An academic journal on the web", Spring 2003, http://grad.usask.ca/gateway/archive2.htm.

Gelzer 1968: Gelzer, M., *Caesar: Politician and Statesman*, trans. Peter Needham, Cambridge, Harvard University Press, 1968.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

Grimal 1997: Grimal, P., *Literatura latină*, trad. Marian şi Liviu Franga, cap. VII. *Imperiul prozei*, p. 131-185, Bucureşti, Editura Teora, 1997.
Hanga 1967: Hanga, V., *Caius Iulius Caesar*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1967.
Husaru 2001: Husaru, A., *Istoria antică universală. Partea a III-a. Roma antică de la origini până la sfârşitul Republicii*, Tg. Mureş, Tipografia Universităţii „Petru Maior", 2001.
Iosifescu 1969: Iosifescu, S., *Literatura de frontieră*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1969.
Kamm 2006: Kamm, *Julius Caesar. A life*, London and New York, Routledge, 2006.
Martin – Gaillard: 1990: Martin, R., Gaillard, J., *Les genres littéraires à Rome*, Paris, Nathan, 1990
Mommsen, 1988: Mommsen, Th., *Istoria romană*. *Cartea a cincea. Întemeierea monarhiei militare*, vol. al III-lea, trad. J. Nicolaus, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.
Pichon 1928: Pichon, R., *Histoire de la littérature latine*, Livre II, *L'époque classique*, ed. XI, Paris, Hachette, 1928.
Plutarh, *Vieţi paralele. IX. Alexandru şi Caesar*, trad. din limba greacă, notiţe istorice şi note, prof. N.I. Barbu, Bucureşti, 1957.
Richardson 2008: Richardson, J., *The Language of Empire. Rome and the Idea of Empire from the Third Century BC to the Second Century AD*, New York, Cambridge University Press, 2008.
Riggsby 2006: Riggsby, A. M., *Caesar in Gaul and Rome. War in Words*, Austin, University of Texas Press, 2006.
Sabatini 2004: Sabatini, R., *The Life of Cesare Borgia*, Kessinger Publishing, 2004.
Shotter 1994: Shotter, D., *The Fall of the Roman Republic*, London and New York, Routledge, 1994.
Smith 1875: Smith, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, John Murray, 1875.
Suetonius, *Viețile celor doisprezece Cezari*, trad. din limba latină, prefaţă şi anexe Gh. Ceauşescu, Bucureşti, RAO, 2000.
Tatum 2008: Tatum, W. J., *Always I am Caesar*, Blackwell Publishing, 2008.
Yavetz 1983: Yavetz, Z., *Julius Caesar and His Public Image*. *Aspects of Greek and Roman Life*, Ithaca, Cornell University Press, 1983.

CAESAR – ***HISTORIA INORNATA***

(Abstract)

The main purpose of this paper is to identify the elements which constitute, in Caesar's texts, a deliberate and elaborate stylistics of objectivity. We take as a startpoint the antique testimonies, especially those belonging to Cicero, who stated that Ceasar's style was an ornated one. This literary strategy, dictated by non-literary reasons, has as a result an *historia inornata*, contrary to the

BDD-A6400 © 2007 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)

Ciceronian precepts regarding *historia exornata* as *opus maxime oratoriae*.

BDD-A6400 © 2007 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:12:03 UTC)